

بررسی حقوقی قراردادهای آتی

فرزانه سلطانی

کارشناسی ارشد حقوق خصوصی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی

چکیده

مقاله حاضر به بررسی حقوقی قراردادهای آتی، ویژگی‌ها و چالش‌های مرتبط با این ابزارهای مالی می‌پردازد. قراردادهای آتی به عنوان نوعی ابزار مالی مشتقه، به سرمایه‌گذاران این امکان را می‌دهند تا با توافق بر سر قیمت یک دارایی در آینده، از نوسانات قیمتی و ریسک‌های بازار جلوگیری کنند. این قراردادها به‌ویژه در بازارهای مالی به عنوان ابزاری برای مدیریت ریسک، تأمین مالی و ایجاد فرصت‌های سرمایه‌گذاری کاربرد دارند. مقاله حاضر به بررسی جوانب مختلف قراردادهای آتی و به بررسی انواع تسویه‌های این قراردادها، از جمله تسویه فیزیکی و تسویه نقدی می‌پردازد. همچنین ویژگی‌های کلیدی این قراردادها، مانند استانداردسازی شرایط، نقدشوندگی بالا و استفاده از واسطه‌های مالی، مورد توجه قرار گرفته و چگونگی تأثیر این ویژگی‌ها بر کاهش ریسک‌های مربوط به نکل و نقدینگی در بازارهای آتی بررسی شده است. علاوه بر این، مقاله به چالش‌های حقوقی موجود در زمینه قراردادهای آتی پرداخته و نشان می‌دهد که علی‌رغم مزایای متعدد این قراردادها، مشکلاتی نظیر ریسک‌های مرتبط با نوسانات قیمتی، عدم قطعیت‌های قانونی و ریسک نکل همچنان وجود دارد که نیازمند توجه و تحلیل دقیق‌تری هستند.

واژگان کلیدی: قراردادهای آتی، مدیریت ریسک، تعهدات، بازار مالی.

مقدمه

قراردادهای آتی به عنوان یکی از مهم‌ترین ابزارهای مالی در بازارهای سرمایه، نقشی کلیدی در مدیریت ریسک و تأمین مالی ایفا می‌کنند. این قراردادها به معامله‌گران این امکان را می‌دهند که با توافق بر سر قیمت یک دارایی در آینده، از نوسانات قیمتی و ریسک‌های مرتبط با آن جلوگیری کنند. در واقع، قراردادهای آتی به عنوان ابزاری برای تأمین مالی، به سرمایه‌گذاران و تولیدکنندگان این امکان را می‌دهند که از تغییرات ناگهانی قیمت‌ها محافظت کنند و برنامه‌ریزی بهتری برای سرمایه‌گذاری‌های خود داشته باشند. این مقاله به بررسی جنبه‌های حقوقی قراردادهای آتی می‌پردازد و تلاش می‌کند تا تحلیلی جامع از این ابزار مالی ارائه دهد.

در آغاز مقاله، تاریخچه و مفاهیم بنیادی قراردادهای آتی به دقت تشریح می‌شود. این بخش به شناخت و درک بهتر توسعه این قراردادها در طول زمان و تأثیر آن‌ها بر بازارهای مالی معاصر کمک خواهد کرد. سپس، به ویژگی‌های خاص این قراردادها، از جمله نحوه عملکرد، انواع تسویه (فیزیکی و نقدی) و ملاحظات قانونی پرداخته خواهد شد. این قسمت از مقاله به تحلیل فرآیندهای مختلف مرتبط با قراردادهای آتی و نحوه تنظیم و اجرای آن‌ها خواهد پرداخت.

در ادامه، چالش‌های موجود در زمینه قراردادهای آتی و تأثیر آن‌ها بر بازارهای مالی به تفصیل بررسی می‌شود. این بخش شامل بحث در مورد ریسک‌های مرتبط با نکل، نقدشوندگی و چالش‌های حقوقی است که ممکن است در معاملات آتی به وجود آید. همچنین، تأثیر نوسانات بازار بر قراردادهای آتی و شیوه‌های مدیریت این ریسک‌ها مورد تجزیه و تحلیل قرار خواهد گرفت. مقاله حاضر به بررسی حقوقی قراردادهای آتی می‌پردازد.

۱. قرارداد آتی

قرارداد آتی نوعی توافق است که به موجب آن، یکی از طرفین متعهد می‌شود که دارایی معینی را در یک تاریخ مشخص در آینده و با قیمتی از پیش تعیین شده خریداری کند یا به فروش برساند. این دارایی که به آن "دارایی پایه" گفته می‌شود، می‌تواند شامل کالاهای مختلف، ارزهای خارجی یا اوراق بهادار باشد. ویژگی بارز این قرارداد آن است که برخلاف معاملات معمول، در لحظه انعقاد قرارداد، هیچ کالایی میان طرفین مبادله نمی‌شود و هیچ‌گونه پرداختی نیز انجام نمی‌گیرد. در واقع، قرارداد آتی به عنوان یک تعهدنامه‌ای برای معامله‌ای در آینده عمل می‌کند که طرفین در زمان حال، تنها بر سر شرایط معامله آینده، شامل قیمت و تاریخ تحویل توافق می‌کنند. نکته حائز اهمیت در مورد قراردادهای آتی این است که این نوع توافقات به نوعی به طرفین این امکان را می‌دهند تا ریسک نوسانات قیمت دارایی در آینده را مدیریت کنند. به عبارت دیگر، در زمان انعقاد قرارداد، هر دو طرف (خریدار و فروشنده) از قبل نسبت به قیمت معامله آینده اطمینان حاصل می‌کنند و این امر می‌تواند نقش مهمی در ثبات بازارها و پیش‌بینی پذیری قیمت‌ها ایفا کند.

بنابراین، قرارداد آتی تنها یک توافق حقوقی نیست بلکه ابزاری است برای کنترل ریسک‌های ناشی از تغییرات احتمالی قیمت در بازار که می‌تواند در حوزه‌های مختلفی همچون بازار کالاهای، ارزها و اوراق بهادار مورد استفاده قرار گیرد. در این نوع قراردادها، تعهدات طرفین به گونه‌ای است که در تاریخ مشخص شده در آینده، باید دارایی موضوع قرارداد مبادله شود، اما توافق بر سر قیمت و شرایط معامله در لحظه انعقاد قرارداد صورت می‌گیرد. به همین دلیل، قراردادهای آتی در اقتصاد و بازارهای مالی جایگاه ویژه‌ای دارند، زیرا به فعالان بازار این امکان را می‌دهند که با استفاده از این ابزار، از نوسانات ناگهانی و پیش‌بینی نشده قیمت‌ها در آینده مصون بمانند. (درخشان، ۱۳۸۳، ص ۱۳۶)

شورای عالی بورس در مصوبه مورخ ۱۳۸۶/۱۱/۱ قرارداد آتی را این گونه تعریف کرده است: در قرارداد آتی، فروشنده متعهد می‌شود که در تاریخ سررسید مشخص، مقدار معینی از یک کالای معین را به قیمتی که در زمان انعقاد قرارداد توافق شده است، به خریدار بفروشد. از سوی دیگر، خریدار نیز تعهد می‌کند که کالا را با همان مشخصات و قیمت تعیین شده خریداری کند. به منظور اطمینان از اجرای تعهدات طرفین و جلوگیری از امتناع احتمالی از انجام معامله، شرط ضمن عقدی در قرارداد گنجانده می‌شود که طبق آن، هر دو طرف متعهد می‌شوند مبلغی را به عنوان وجه تضمین نزد کارگزار بورس یا اتاق پایاپای واریز کنند.

علاوه بر این، طرفین متعهد می‌شوند که با توجه به تغییرات قیمت آتی، میزان وجه تضمین را به‌طور متناسب تعدیل کنند. کارگزار بورس یا اتاق پایاپای نیز به نمایندگی از هر دو طرف، اختیار دارد تا براساس تغییرات قیمت در بازار، بخشی از وجه تضمین هر یک از طرفین را به‌عنوان حق تصرف موقت در اختیار دیگری قرار دهد. این مبلغ تا زمان تسویه نهایی در سررسید در اختیار طرف مقابل قرار خواهد داشت و پس از پایان قرارداد، تسویه نهایی میان طرفین صورت خواهد گرفت. (دهقان، ۱۳۹۷، ص ۳)

این سازوکار تضمینی باعث می‌شود تا هر دو طرف به تعهدات خود پایبند بمانند و در عین حال امکان بهره‌مندی از تغییرات قیمت در طول دوره قرارداد را داشته باشند، به گونه‌ای که تا زمان تسویه نهایی، حقوق و تعهدات طرفین به‌طور عادلانه مدیریت شود.

۱-۱ تاریخچه قرارداد آتی

در اروپا، انگلستان و ایالات متحده، بازارهای اوراق بهادار معمولاً قدمت بیشتری نسبت به بازارهای کالایی داشتند. با این حال، بازارهای کالای ایالات متحده از سال ۱۷۵۲ میلادی شکل گرفتند و به خرید و فروش محصولات داخلی، از جمله منسوجات، پوست حیوانات و الوار پرداختند. این معاملات عمدتاً به‌صورت نقدی و برای تحویل فوری انجام می‌شدند. بازارهای اولیه با تسهیل تجارت انواع کالاها، زمینه توسعه و گسترش آن را فراهم کردند.

با این حال، ظهور ابزارهای مالی آتی به ژاپن در سال ۱۷۳۱ میلادی نسبت داده می‌شود. بورس برنج دوجیما در شهر اوزاکا به‌عنوان نخستین بازار رسمی برای معاملات آتی شناخته می‌شود. این بازار که به نیازهای سامورایی‌ها به برنج و برخی کالاهای دیگر مانند روغن‌های خوراکی، پنبه و فلزات قیمتی پاسخ می‌داد، مبنای ایجاد قراردادهای آتی به شمار می‌رود.

در ایالات متحده، با گسترش تجارت غلات در سال ۱۸۴۸ میلادی، ۸۲ تاجر در فروشگاه‌های در شیکاگو گرد هم آمدند تا هیأت بازرگانی شیکاگو (CBOT) را تأسیس کنند. هدف این گردهمایی ایجاد بازاری متمرکز بود که خریداران و فروشندگان بتوانند برای مبادله کالاها با یکدیگر ملاقات کنند. پیش از این دوره، استانداردهایی برای کیفیت و زمان تحویل کالاها وجود نداشت و تاجر به‌طور مکرر از انجام تعهدات خود سر باز می‌زدند. به منظور سازمان‌دهی به این وضعیت، در سال ۱۸۶۵ هیأت بازرگانی شیکاگو اقداماتی را برای رسمیت بخشیدن به تجارت رسیده‌های انبار غلات و قراردادهای تحویل در آینده آغاز کرد. نتیجه این تلاش‌ها، ایجاد توافق‌نامه‌هایی بود که بعدها به‌عنوان "قراردادهای آتی" شناخته شدند که امروزه به یکی از مهم‌ترین ابزارهای مشتقه در بازارهای جهانی تبدیل شده است.

در اواخر قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم، با تشکیل بورس‌های جدید و گسترش دامنه کالاهای مورد معامله، از جمله پنبه، کره، تخم‌مرغ و کاکائو، تجارت قراردادهای آتی رشد چشمگیری یافت. با پشت سر گذاشتن اقتصاد مبتنی بر زمین، ایالات متحده شاهد افزایش تعداد و تنوع قراردادهای آتی شد. علاوه بر معاملات سنتی کشاورزی، این بازار به حوزه‌هایی چون فلزات گرانبها، محصولات صنعتی و کالاهای غیرقابل ذخیره نیز توسعه پیدا کرد.

امروزه ابزارهایی مانند قراردادهای آتی و اوراق اختیار معامله نقش بسیار مهمی در دنیای مالی و سرمایه‌گذاری ایفا می‌کنند. بازارهای جهانی این ابزارهای نوین مالی را با نوآوری‌های متعددی همراه کرده‌اند و در کشورهای مختلف، از جمله ایران، استفاده از این نوع قراردادها به‌طور چشمگیری افزایش یافته و نسبت به سایر قراردادهای رایج رشد بی‌سابقه‌ای را تجربه کرده است. (چیت ساریان و همکاران، ۱۳۹۵، ص ۶۱)

۲-۱ فلسفه قراردادهای آتی

به‌طور کلی، ابزارهای مشتقه، به‌ویژه قراردادهای آتی، به منظور فراهم کردن پوشش ریسک برای فروشندگان و صادرکنندگان ایجاد شدند. این قراردادها به عنوان ابزاری مؤثر در مدیریت ریسک‌های ناشی از نوسانات قیمت کالاها و دارایی‌های مالی عمل می‌کنند. با پیدایش قراردادهای آتی، تولیدکنندگان، صادرکنندگان و خریداران کالاها و دارایی‌های مالی این فرصت را به دست آوردند که از خود در برابر ریسک‌های غیرقابل پیش‌بینی مربوط به تغییرات قیمت محافظت کنند.

در واقع، قرارداد آتی به‌گونه‌ای طراحی شده است که به طرفین معامله امکان می‌دهد با توافق بر سر قیمت مشخصی برای تحویل در آینده، از تأثیرات منفی نوسانات شدید قیمت در بازارهای مالی یا کالایی جلوگیری کنند. از این‌رو، این قراردادها نه تنها به خریداران و

فروشندهگان این اطمینان را می دهند که قیمت معامله در زمان آینده ثابت خواهد ماند، بلکه از بروز زیان های ناشی از افزایش یا کاهش ناگهانی قیمت ها نیز جلوگیری می کنند.

به عبارت دیگر، فلسفه وجودی قراردادهای آتی را می توان در کاهش ریسک و کاهش نگرانی های طرفین معامله جستجو کرد. این ابزارها به گونه ای طراحی شده اند که تولیدکنندگان و صادرکنندگان می توانند با استفاده از آن ها، قیمت کالاهای خود را در آینده تثبیت کرده و اطمینان حاصل کنند که نوسانات بازار به منافع آن ها آسیب نمی زند. در عین حال، خریداران نیز از این ابزار بهره مند می شوند تا هزینه های خود را در بازارهای متغیر مدیریت کنند و به این ترتیب از زیان های احتمالی جلوگیری کنند. (السویلیم، ۱۳۸۶، ص ۲۳)

بنابراین، هدف اصلی از ایجاد این نوع قراردادها، فراهم کردن یک بستر امن برای طرفین معامله است که با حذف یا کاهش ریسک های ناشی از نوسان قیمت، به ایجاد ثبات در بازارها و افزایش اطمینان در معاملات کمک می کند.

۲. اقتصاد و ریسک پذیری آن

از آنجایی که فعالیت های اقتصادی و تجاری همواره با ریسک ها و عدم قطعیت های گوناگونی همراه است، اهمیت مدیریت این ریسک ها به عنوان یکی از اهداف اصلی قراردادهای آتی بسیار برجسته است. همان طور که اشاره شد، فلسفه اصلی پیدایش قراردادهای آتی، کاهش و کنترل ریسک در معاملات اقتصادی و تجاری است. اما برای درک بهتر این موضوع و بهره گیری مؤثر از این ابزار، ضروری است که ابتدا به انواع مختلف ریسک های اقتصادی که فعالان بازار با آن ها مواجه هستند، بپردازیم.

۱-۲ ریسک هایی که امکان اندازه گیری در آن نیست

برخی از ریسک ها، به ویژه آن هایی که به آینده بازار و عوامل غیرقابل پیش بینی مربوط می شوند، به هیچ وجه قابل اندازه گیری دقیق نیستند. این نوع ریسک ها با ترس از خسارت و امید به کسب سود همراه هستند و یکی از چالش های اصلی در فعالیت های تجاری و تولیدی به شمار می آیند. برای مثال، تولیدکننده ای که امروز تصمیم به تولید کالایی می گیرد، معمولاً چند ماه بعد آن محصول را برای فروش به بازار عرضه خواهد کرد. درآمد او به قیمت بازاری که در آینده تعیین خواهد شد بستگی دارد. نکته مهم این است که این قیمت در زمان تولید به هیچ وجه به طور قطعی قابل پیش بینی نیست و تنها می توان از طریق تحلیل های بازار یا پیش بینی های مبتنی بر داده های گذشته، تخمینی کلی ارائه داد.

این عدم قطعیت زمانی افزایش می یابد که محصول تولیدشده کالای جدید و بدیعی باشد که مشابهی در بازار نداشته باشد. در چنین شرایطی، حتی تخمین قیمت نیز به مراتب پیچیده تر و دشوارتر می شود، زیرا مصرف کنندگان و فعالان بازار هنوز واکنشی به این محصول نشان نداده اند و ارزش واقعی آن در بازار ناشناخته است. از سوی دیگر، هزینه های تولید این محصول از قبل مشخص و غیرقابل تغییر است و باید در همان زمان تولید پرداخت شود. بنابراین تولیدکننده مجبور است سرمایه گذاری اولیه خود را بر اساس یک سری پیش فرض ها و تخمین ها انجام دهد.

در این فرآیند، تولیدکننده با ریسک های مختلفی مواجه است. از یک سو، اگر بازار به خوبی به محصول جدید واکنش نشان دهد و قیمت ها به نفع تولیدکننده باشد، سود قابل توجهی به دست خواهد آمد. از سوی دیگر، اگر تقاضا برای محصول کمتر از انتظار باشد یا قیمت بازار کاهش یابد، تولیدکننده با زیان مواجه می شود. بنابراین، نمی توان به طور دقیق میزان سود یا زیان را در زمان تولید پیش بینی کرد، زیرا نوسانات بازار، تغییرات در تقاضا و عرضه و عوامل خارجی مانند شرایط اقتصادی، رقابت و تغییرات قانونی همگی در تعیین قیمت نهایی محصول نقش دارند.

این وضعیت تولیدکننده را در موقعیتی قرار می دهد که باید بین ریسک و فرصت تعادل برقرار کند. او باید ارزیابی دقیقی از شرایط بازار انجام دهد و در عین حال، آماده پذیرش ریسک های ناشناخته باشد. از همین رو، بسیاری از تولیدکنندگان و فعالان اقتصادی برای کاهش ریسک های ناشی از نوسانات بازار به ابزارهای مالی مختلف، نظیر قراردادهای آتی و اختیار معامله، روی می آورند تا بخشی از این عدم قطعیت ها را مدیریت کنند. با این حال، حتی با استفاده از این ابزارها نیز نمی توان به طور کامل ریسک را از بین برد و همچنان بخشی از عدم قطعیت در فرآیند تولید و فروش باقی می ماند که باید به دقت مدیریت شود.

در نهایت، هر فعالیت تجاری به ویژه در حوزه تولید کالاهای جدید و نوآورانه، همراه با ریسک‌های قابل توجهی است که نمی‌توان به طور دقیق آن‌ها را محاسبه کرد. موفقیت یا شکست در این عرصه بستگی به توانایی تولیدکننده در ارزیابی و مدیریت این ریسک‌ها و همچنین انعطاف‌پذیری او در مواجهه با تغییرات بازار دارد. (صدیقی، ۱۳۷۱، ص ۲۴)

۲-۲ ریسک ترس از ضرر

در مقابل ریسک‌های غیرقابل پیش‌بینی که شامل هم ترس از زیان و هم امید به سود هستند، نوع دیگری از ریسک وجود دارد که تنها شامل نگرانی از وقوع زیان است و احتمال دستیابی به سود در آن وجود ندارد. این دسته از ریسک‌ها عمدتاً قابل اندازه‌گیری و محاسبه هستند، زیرا مبتنی بر شرایط و داده‌های قابل پیش‌بینی و قانونمندی‌های مشخصی می‌باشند.

به عنوان مثال، در صنعت حمل و نقل دریایی، ریسک آسیب‌دیدگی یا حادثه برای کشتی‌ها همواره وجود دارد. با این حال، هیچ‌کس نمی‌تواند به طور قطعی پیش‌بینی کند که آیا یک کشتی مشخص دچار حادثه خواهد شد یا خیر. این نوع ریسک‌ها براساس اصول آماری و قانونی همچون "قانون اعداد بزرگ" یا "قانون میانگین‌ها" قابل شناسایی هستند. یعنی با بررسی داده‌های گذشته و استفاده از تحلیل‌های آماری، می‌توان احتمال وقوع این ریسک‌ها را محاسبه کرد و بر اساس این محاسبات، بیمه‌ها به عنوان ابزار پوشش ریسک وارد عمل می‌شوند. شرکت‌های بیمه از این اصول برای ارائه بیمه‌نامه‌هایی استفاده می‌کنند که زیان‌های ناشی از وقوع این خطرات را جبران می‌کند.

با این حال، برخلاف ریسک‌هایی مانند آسیب‌دیدگی کشتی‌ها که به وسیله بیمه‌ها قابل پوشش هستند، ریسک‌هایی نظیر تغییرات قیمت کالاها و مواد اولیه در آینده، توسط بیمه‌ها قابل مدیریت نیستند. قیمت کالاها در بازار تحت تأثیر عوامل مختلفی همچون نوسانات عرضه و تقاضا، تغییرات اقتصادی و سیاسی و شرایط غیرقابل پیش‌بینی دیگر قرار دارد. این نوع ریسک‌ها عمدتاً به دلیل پیچیدگی‌های بازار و عدم قطعیت در آینده به طور مستقیم توسط بیمه‌ها پوشش داده نمی‌شوند.

برای مقابله با این نوع ریسک‌های مربوط به نوسانات قیمتی، ابزارهای مالی خاصی مانند قراردادهای آتی توسعه یافته‌اند. قراردادهای آتی به فعالان اقتصادی اجازه می‌دهند که قیمت‌های آینده را قفل کنند و از نوسانات قیمتی احتمالی جلوگیری کنند. این ابزار مالی به تولیدکنندگان، صادرکنندگان و خریداران کمک می‌کند تا خود را در برابر تغییرات نامطلوب قیمت‌ها محافظت کرده و نگرانی‌های ناشی از این نوسانات را کاهش دهند.

به عنوان مثال، اگر یک تولیدکننده بداند که در چند ماه آینده برای تولید محصول خود نیاز به مواد اولیه‌ای دارد که قیمت آن به شدت نوسان می‌کند، می‌تواند از قراردادهای آتی استفاده کند. از طریق این قرارداد، تولیدکننده و فروشنده مواد اولیه توافق می‌کنند که معامله در آینده با یک قیمت مشخص انجام شود، بدون توجه به اینکه در آن زمان قیمت بازار چگونه خواهد بود. به این ترتیب، تولیدکننده از ریسک افزایش قیمت‌ها در آینده محافظت می‌شود و می‌تواند برنامه‌ریزی مالی خود را با اطمینان بیشتری انجام دهد.

قراردادهای آتی به عنوان ابزاری برای مدیریت ریسک‌های اقتصادی و تجاری طراحی شده‌اند که از طریق آن‌ها فعالان بازار می‌توانند نوسانات قیمتی را به طور موثرتری کنترل کرده و خطرات ناشی از این نوسانات را کاهش دهند. این ابزارها نقش مهمی در ایجاد ثبات در بازارهای مالی و تجاری ایفا می‌کنند و به فعالان اقتصادی امکان می‌دهند که با آرامش بیشتری به فعالیت‌های خود ادامه دهند. (دهقان، ۱۳۹۷، ص ۵)

۳. انواع قراردادهای آتی

۳-۱ قراردادهای آتی خاص

قراردادهای آتی خاص به عنوان یکی از ساده‌ترین و پرکاربردترین ابزارهای مالی مشتقه، به گونه‌ای طراحی شده‌اند که دو طرف معامله متعهد می‌شوند در آینده، در تاریخ مشخص و با قیمتی که از پیش در قرارداد تعیین شده است، یک معامله را به انجام برسانند. در این قراردادها، فروشنده متعهد می‌شود که دارایی پایه یا کالای مورد نظر قرارداد را تا تاریخ سررسید آماده کرده و آن را به خریدار تحویل دهد. در مقابل، خریدار نیز متعهد می‌گردد که مبلغ توافق‌شده (ثمن) را در زمان مقرر تهیه کرده و کالا یا دارایی مورد نظر را خریداری نماید.

در حقیقت، قراردادهای آتی خاص به عنوان ابزاری برای قفل کردن قیمت و مدیریت ریسک‌های احتمالی مورد استفاده قرار می‌گیرند. فروشندگان با امضای این قرارداد، از نوسانات احتمالی قیمت کالا در آینده مصون می‌مانند، زیرا می‌دانند که محصول خود را با قیمتی از پیش تعیین شده به فروش خواهد رساند. خریدار نیز با این قرارداد، از افزایش احتمالی قیمت‌ها در آینده در امان می‌ماند و از طریق این توافق، اطمینان حاصل می‌کند که کالا یا دارایی مورد نظر خود را با قیمت تعیین شده خریداری خواهد کرد، حتی اگر قیمت بازار افزایش یابد. این نوع قراردادها به‌ویژه در بازارهای کالایی و مالی کاربرد فراوانی دارند. برای مثال، کشاورزان از قراردادهای آتی استفاده می‌کنند تا محصولاتی همچون گندم یا ذرت را با قیمتی مشخص به فروش برسانند، در حالی که هنوز محصولشان برداشت نشده است. به این ترتیب، آن‌ها از کاهش احتمالی قیمت در زمان برداشت محصول جلوگیری می‌کنند. از سوی دیگر، خریداران مانند کارخانجات یا خرده‌فروشان نیز از این قراردادها بهره‌مند می‌شوند تا مواد اولیه مورد نیاز خود را با قیمت ثابت در آینده تأمین کنند و از افزایش ناگهانی قیمت‌ها متأثر نشوند.

در کل، قراردادهای آتی خاص به عنوان ابزاری برای پوشش ریسک و ایجاد ثبات در معاملات اقتصادی عمل می‌کنند و به فعالان اقتصادی این امکان را می‌دهند که در شرایط عدم قطعیت بازار، برنامه‌ریزی دقیقی برای تأمین و تحویل کالاهای مورد نیاز خود داشته باشند.

۲-۳ قراردادهای آتی یکسان

قراردادهای آتی استاندارد شده نوعی پیشرفته از قراردادهای آتی خاص هستند که به‌طور کامل استانداردسازی شده‌اند. این استانداردسازی به معنای آن است که تمامی جنبه‌های مهم قرارداد، مانند اندازه قرارداد (مقدار دارایی مورد معامله)، تاریخ سررسید، کیفیت کالا، مکان تحویل و سایر جزئیات، از پیش تعیین شده و برای هر کالای مشخص به‌صورت یکسان تعریف شده‌اند. این ویژگی مهم به بازار این امکان را می‌دهد که معاملات آتی به‌طور ساختاریافته‌تر و روان‌تر صورت گیرند.

یکی از مزایای برجسته استانداردسازی این است که مشکل معامله‌گران برای یافتن طرف مقابل در معامله به‌طور کامل مرتفع می‌شود. در قراردادهای آتی خاص، معامله‌گران باید خود به دنبال طرف معامله باشند و جزئیات قرارداد را به‌طور مستقل تعیین کنند که این فرآیند گاهی دشوار و زمان‌بر است. اما در قراردادهای آتی استاندارد، با توجه به این که شرایط قرارداد از قبل تعیین شده، پیدا کردن طرف مقابل به‌سادگی انجام می‌گیرد و معاملات سریع‌تر انجام می‌شوند.

استاندارد بودن این قراردادها نه تنها معامله را آسان‌تر می‌کند، بلکه سبب شده است که خرید و فروش و تبادل این قراردادها در بازارهای ثانویه به سادگی و به‌طور مداوم امکان‌پذیر باشد. معامله‌گران هر زمان که اراده کنند، می‌توانند قراردادهای آتی خود را در این بازارها به پول نقد تبدیل کنند. این ویژگی باعث افزایش قابل توجه قدرت نقدشوندگی این قراردادها شده و آن‌ها را به ابزاری کارآمد برای معامله‌گران تبدیل کرده است. بر خلاف قراردادهای آتی خاص که نقدشوندگی آن‌ها به مراتب کمتر است، قراردادهای آتی استاندارد به دلیل ساختار استاندارد و مشخص خود، در هر لحظه از زمان مورد معامله قرار گرفته و به آسانی به نقدینگی تبدیل می‌شوند.

یکی دیگر از ویژگی‌های مهم قراردادهای آتی استاندارد، پرداخت سپرده اولیه به‌عنوان تضمین از سوی هر دو طرف معامله است. این سپرده توسط هر یک از طرفین، یعنی خریدار و فروشنده، به کارگزار پرداخت می‌شود و نقش آن تضمین اجرای تعهدات است. در صورتی که هر یک از طرفین به تعهدات خود عمل نکنند (نکول کنند)، این سپرده به عنوان جبران خسارت وارده به طرف دیگر معامله اختصاص داده می‌شود. با این ویژگی، ریسک نکول که یکی از مشکلات قراردادهای آتی خاص بود، به‌طور کامل مدیریت و حل شده است.

در نتیجه، قراردادهای آتی استاندارد به دلیل استانداردسازی شرایط، افزایش قدرت نقدشوندگی و تضمین تعهدات طرفین، بسیار کارآمدتر و امن‌تر از قراردادهای آتی خاص هستند. این نوع قراردادها به معامله‌گران اطمینان بیشتری در مدیریت ریسک و تسهیل در معاملات می‌دهند و باعث شده‌اند که بازارهای آتی از جذابیت و کارایی بیشتری برخوردار شوند. (معصومی نیا و همکاران، ۱۳۹۴، ص ۱۳۱)

- مشخصات قراردادهای آتی یکسان

همان‌طور که مشاهده شد، قرارداد آتی استاندارد در واقع نسخه‌ای توسعه‌یافته و استانداردشده از قرارداد آتی خاص است. آنچه این دو نوع قرارداد را از یکدیگر متمایز می‌کند، جنبه‌هایی است که در قرارداد آتی استاندارد به‌طور مشخص تعیین و همسان‌سازی شده‌اند و این

ویژگی‌ها به‌طور قابل توجهی کارایی این ابزار مالی را افزایش داده‌اند. موارد کلیدی که در قرارداد آتی استاندارد نسبت به قرارداد آتی خاص به‌طور استاندارد درآمده، عبارت‌اند از:

کیفیت و مکان تحویل کالا: در قراردادهای آتی استاندارد، کیفیت و مکان تحویل کالا از پیش به‌صورت دقیق مشخص شده‌اند. این استانداردسازی موجب کاهش ابهامات و اختلافات در زمان اجرای قرارداد می‌شود، چرا که طرفین به‌طور دقیق می‌دانند که چه کالایی و در چه مکانی باید تحویل داده شود.

پرداخت وجه تضمینی (ودیعه): در قراردادهای آتی استاندارد، هر یک از طرفین ملزم به پرداخت مبلغی به عنوان ودیعه یا سپرده اولیه به کارگزار هستند. این ودیعه به‌منظور تضمین انجام تعهدات طرفین در طول مدت قرارداد در نظر گرفته شده است و نقش حیاتی در کاهش ریسک نکول طرفین ایفا می‌کند. در صورت عدم اجرای تعهدات توسط هر یک از طرفین، این مبلغ به طرف دیگر اختصاص داده می‌شود تا خسارت احتمالی جبران گردد.

قابلیت معامله در بازار ثانویه: یکی از ویژگی‌های برجسته قراردادهای آتی استاندارد این است که اوراق مربوط به این قراردادها به راحتی در بازار ثانویه قابل خرید و فروش هستند. این ویژگی باعث افزایش نقدشوندگی این قراردادها شده و به معامله‌گران این امکان را می‌دهد که در هر زمان بتوانند به‌سرعت اوراق خود را به پول نقد تبدیل کنند. بدین ترتیب، این قراردادها به ابزارهای مالی با کارایی و نقدشوندگی بالا تبدیل شده‌اند.

این خصوصیات کلیدی، قراردادهای آتی استاندارد را نسبت به قراردادهای آتی خاص بسیار ممتازتر و سودمندتر کرده‌اند. به‌ویژه، این استانداردسازی‌ها و تضمین‌ها باعث شده‌اند که حجم عظیمی از معاملات در بورس‌های جهانی تحت این نوع قرارداد انجام پذیرد. به دلیل ویژگی‌های فوق، قراردادهای آتی استاندارد به‌طور چشم‌گیری مورد توجه معامله‌گران قرار گرفته و به یکی از مهم‌ترین ابزارهای مدیریت ریسک در بازارهای مالی تبدیل شده‌اند.

به طور کلی، قراردادهای آتی استاندارد با ارائه شفافیت بیشتر، کاهش ریسک نکول و افزایش قدرت نقدشوندگی، از محبوبیت بالاتری برخوردار شده‌اند و همین عوامل، این نوع قرارداد را به ابزاری کارآمدتر و ایمن‌تر برای سرمایه‌گذاران و فعالان بازارهای مالی تبدیل کرده است. (دهقان، ۱۳۹۷، ص ۶)

نکته: اشتراک و تمایزات قرارداد آتی و پیمان آتی

پیمان آتی و قرارداد آتی به لحاظ ماهیت کلی شباهت‌های زیادی به یکدیگر دارند و هر دو به عنوان ابزارهای مشتقه برای مدیریت ریسک‌های معاملاتی مورد استفاده قرار می‌گیرند. در این ابزارها، تحویل کالا و پرداخت قیمت آن در تاریخی مشخص در آینده انجام می‌شود و توافقات مربوط به ماهیت، کمیت و قیمت کالا در زمان انعقاد قرارداد مشخص می‌شود. با این حال، تفاوت‌هایی نیز میان پیمان آتی و قرارداد آتی وجود دارد که این دو ابزار را از هم متمایز می‌کند.

در پیمان آتی، مانند قرارداد آتی، کالا در آینده تحویل داده می‌شود و قیمت آن نیز در زمان انعقاد قرارداد مشخص می‌گردد. این قیمت توافقی به عنوان "قیمت آتی" شناخته می‌شود و تاریخی که کالا در آن تحویل داده می‌شود، "تاریخ سررسید" یا "تاریخ تحویل" نامیده می‌شود. اما تفاوت اصلی پیمان آتی این است که این قراردادها معمولاً به صورت استاندارد شده هستند و از طریق واسطه‌های خاصی که با عنوان "مؤسسات پایاپای" شناخته می‌شوند، انجام می‌گیرند.

یکی از مزایای برجسته پیمان آتی در مقایسه با قرارداد آتی، این است که طرفین قرارداد مستقیماً با یکدیگر در ارتباط نیستند. این امر ریسک نکول و نقدینگی را که از مشکلات قراردادهای آتی است، به‌طور قابل توجهی کاهش می‌دهد. در واقع، مؤسسات پایاپای نقش واسطه را بین طرفین بازی می‌کنند و به عنوان یک نهاد مستقل، وظیفه‌ی تضمین اجرای تعهدات را بر عهده دارند. به این ترتیب، مؤسسه پایاپای به نوعی نقش خریدار را در برابر فروشنده و نقش فروشنده را در برابر خریدار ایفا می‌کند که این ویژگی باعث کاهش ریسک‌های مرتبط با قراردادهای مستقیم میان طرفین می‌شود.

برای تضمین اجرای قرارداد در پیمان آتی، طرفین موظفند مبلغی را تحت عنوان "ودیعه" به مؤسسه پایاپای پرداخت کنند. این ودیعه به منظور کاهش ریسک نکول و همچنین تضمین اجرای قرارداد در نظر گرفته می‌شود. میزان ودیعه نیز بسته به شرایط بازار و موقعیت

استفاده از این قراردادها می تواند متفاوت باشد. اگر قیمت کالا در طول زمان تغییر کند و ارزش ودیعه کاهش یابد، معامله گران باید ودیعه خود را تکمیل یا بازسازی کنند تا ریسک های معاملاتی کاهش یابد و تعهدات آنها همچنان معتبر باقی بماند.

تفاوت های کلیدی بین پیمان آتی و قرارداد آتی

۱- **استانداردسازی پیمان آتی**: پیمان آتی نسخه استاندارد شده ای از قراردادهای آتی است. این استانداردسازی باعث می شود

که تمامی شرایط قرارداد مانند کیفیت کالا، مکان تحویل و زمان سررسید به طور دقیق تعیین شده و از قبل مشخص باشند.

۲- **محل معامله**: پیمان آتی در بورس های آتی معامله می شود و توسط مؤسسات واسطه (مؤسسات پایاپای) مدیریت می گردد. در

مقابل، قراردادهای آتی معمولاً در بازارهای خارج از بورس (OTC) معامله می شوند و معاملات به طور مستقیم بین طرفین

انجام می گیرد.

۳- **وجود واسطه در پیمان آتی**: در پیمان آتی، مؤسسات پایاپای به عنوان واسطه عمل می کنند و به این ترتیب خریدار و

فروشنده مستقیماً با یکدیگر مسئولیتی ندارند. این ویژگی، ریسک های مرتبط با معامله های مستقیم را کاهش می دهد.

۴- **پرداخت ودیعه**: در پیمان آتی، به منظور تضمین اجرای قرارداد، طرفین مبلغی را به عنوان ودیعه نزد مؤسسات پایاپای واریز

می کنند. این ودیعه باعث کاهش ریسک نکول شده و اجرای صحیح تعهدات را تضمین می کند. در صورت کاهش ودیعه به

دلیل نوسانات قیمتی، معامله گر باید ودیعه را ترمیم کند تا قرارداد همچنان معتبر باقی بماند.

در نهایت، پیمان آتی به دلیل استاندارد بودن و وجود واسطه های معتبر، ریسک های معاملاتی کمتری نسبت به قراردادهای آتی دارد و از

این رو بیشتر مورد توجه معامله گران و سرمایه گذاران در بازارهای مالی قرار می گیرد. از جمله مزایای اصلی پیمان آتی، می توان به کاهش

ریسک نکول، افزایش نقدشوندگی و امکان معامله در بورس های رسمی اشاره کرد. این ویژگی ها پیمان آتی را به یکی از ابزارهای مهم و

کارآمد در مدیریت ریسک های مالی و سرمایه گذاری تبدیل کرده اند. (درخشان، ۱۳۸۳، ص ۱۵)

به طور کلی، بازار پیمان آتی دارای ساختاری نظام مند و قانون گذاری شده است. این ساختار نظام یافته باعث شده است که پیمان های آتی

از چارچوب های قراردادی دقیقی پیروی کنند که ضمن ایجاد شفافیت در معاملات، منجر به افزایش قدرت نقدشوندگی و کاهش ریسک

در این نوع قراردادها می شود. به عبارت دیگر، به دلیل وجود قواعد و رویه های مشخص، پیمان آتی به عنوان یک ابزار قابل اعتماد در

مدیریت ریسک ها و انجام معاملات در بازارهای مالی محسوب می شود.

از سوی دیگر، در بازار قرارداد آتی که کمتر تحت چارچوب های نظارتی و قانونی مشخص قرار دارد، میزان اعتبار و شناخت طرفین نقش

مهمی در انجام معامله ها ایفا می کند. در چنین بازاری، اعتماد بین طرفین و سابقه معاملاتی آنها تعیین کننده اعتبار قرارداد است. به

دلیل نبود نظارت قوی و قوانین سخت گیرانه در بازار قرارداد آتی، ریسک نکول و اجرای ناقص تعهدات بیشتر است و به همین دلیل،

قراردادهای آتی در مقایسه با پیمان آتی از ریسک بالاتری برخوردار هستند.

در پیمان آتی، حضور مؤسسات پایاپای به عنوان واسطه ها، سبب کاهش ریسک نکول و اجرای تضمین شده تعهدات می شود. این

مؤسسات با پیگیری تعهدات طرفین و مدیریت مالی، نقش مهمی در ایجاد اعتماد و امنیت برای معامله گران ایفا می کنند. همچنین، در

پیمان آتی ودیعه ای از طرفین به منظور تضمین اجرای تعهدات دریافت می شود. این ودیعه علاوه بر تضمین اجرای قرارداد، به کاهش

ریسک های معاملاتی کمک می کند.

در مقابل، در قراردادهای آتی، تنها معامله گرانی که شناخت کافی از یکدیگر دارند و به اعتبار یکدیگر اطمینان دارند، می توانند وارد

معاملات شوند. در این نوع بازار، نبود مقررات محکم کنترلی و فقدان واسطه های رسمی نظیر مؤسسات پایاپای، موجب می شود که

ریسک های بیشتری برای طرفین ایجاد شود.

لازم به ذکر است که در عرف بازرگانی، پیمان های آتی و قراردادهای آتی اغلب به صورت یکسان و تحت عنوان "قرارداد آتی" نام برده

می شوند. با این حال، تفاوت های موجود بین این دو نوع قرارداد به ویژه در سطح استانداردسازی، میزان ریسک و نوع مدیریت قراردادها

از اهمیت زیادی برخوردار است. در این نوشته، جزئیات بیشتری درباره نقش ودیعه در پیمان آتی و تأثیر آن بر کاهش ریسک ها بررسی

خواهد شد.

این تفاوت‌ها باعث می‌شود که پیمان آتی به دلیل وجود واسطه‌های قابل اعتماد و قواعد منظم، به عنوان یک ابزار مطلوب در بازارهای رسمی و بورس‌های آتی شناخته شود، در حالی که قرارداد آتی به دلیل وابستگی بیشتر به اعتبار طرفین و نبود کنترل‌های قانونی، بیشتر در بازارهای غیررسمی و خارج از بورس معامله می‌شود. (راعی و همکاران، ۱۳۸۳، ص ۵۵۵-۵۵۳)

۴. روش‌های تسویه قراردادهای آتی

۴-۱ تحویل فیزیکی

در این روش، طرفین قرارداد بر اساس توافق‌نامه‌ای که به امضا رسانده‌اند، متعهد می‌شوند که دارایی پایه را در تاریخ سررسید مشخصی تحویل دهند. به عبارتی دیگر، دارنده موقعیت خرید، متعهد به خرید دارایی به قیمت توافق‌شده در قرارداد است و فروشنده نیز موظف است که همان دارایی را به قیمت تعیین‌شده به خریدار بفروشد. این نوع تسویه معمولاً در بازار آتی به‌ندرت مشاهده می‌شود و در برخی بازارها به‌طور کامل حذف شده است.

نادر بودن این روش تسویه به این معناست که بیشتر معامله‌گران و حتی پوشش‌دهندگان ریسک، تمایل دارند از روش‌های دیگر برای تسویه قراردادهای خود استفاده کنند. این تمایل به‌ویژه به دلیل ریسک‌های موجود در تحویل فیزیکی دارایی، شامل هزینه‌های مرتبط با حمل و نقل، انبارداری و همچنین خطرات مرتبط با تغییرات قیمت در زمان تحویل است. در بسیاری از موارد، معامله‌گران به‌جای اینکه به تحویل فیزیکی دارایی در بازار آتی بپردازند، ترجیح می‌دهند خرید یا فروش دارایی مورد نظر را در بازارهای دیگر که ممکن است شرایط بهتری برای آن‌ها فراهم کند، انجام دهند.

از آنجا که روش تسویه فیزیکی نیازمند ارتباط مستقیم بین خریدار و فروشنده و تعهد به تحویل دارایی در زمان مشخص است، این می‌تواند ریسک‌های اضافی به‌ویژه برای فروشندگان به همراه داشته باشد. به همین دلیل، بسیاری از فعالان بازار، به استفاده از قراردادهای مشتقه‌ای که امکان تسویه نقدی را فراهم می‌کنند، تمایل بیشتری دارند. این قراردادها به آن‌ها این امکان را می‌دهند که بدون نیاز به تحویل فیزیکی دارایی، ریسک‌های خود را مدیریت کنند و به راحتی موقعیت‌های خود را در بازار تغییر دهند. به طور کلی، بازارها به سمت تسویه‌های نقدی حرکت کرده‌اند و در این راستا وجود روش‌های متنوع تسویه که با شرایط و نیازهای مختلف فعالان بازار سازگار باشد، امری ضروری به نظر می‌رسد. به همین خاطر، به کارگیری روش‌های جایگزین تسویه، به‌ویژه در شرایط ناپایدار بازار، به‌عنوان یک راهکار متداول و مؤثر در بین معامله‌گران و سرمایه‌گذاران شناخته می‌شود. (فرهادی و همکاران، ۱۳۹۱، ص ۵۷۱)

۴-۲ تسویه نقدی

در این روش، طرفین قرارداد که بر اساس توافق‌نامه‌ای که امضا کرده‌اند، متعهد به تحویل دارایی پایه در تاریخ سررسید هستند، ممکن است به دلایل مختلف از انجام این تعهد صرف‌نظر کنند. این دلایل می‌توانند شامل نوسانات بازار، تغییر در شرایط اقتصادی یا سیاسی یا عدم تمایل به تحمل هزینه‌های مرتبط با تحویل فیزیکی دارایی باشند.

در این شرایط، به جای تحویل واقعی دارایی، طرفین قرارداد با انجام تسویه نقدی، سود و زیان حاصل از تعدیل حساب ودیعه را دریافت می‌کنند. این به این معناست که هر یک از طرفین بر اساس تغییرات قیمت دارایی در زمان سررسید، حساب‌های خود را تسویه کرده و مقدار متفاوتی از پول را به یکدیگر پرداخت می‌کنند. این روش به‌ویژه برای موقعیت‌های باز که تا تاریخ سررسید با انجام معامله معکوس بسته نمی‌شوند، بسیار مورد استفاده قرار می‌گیرد.

به عبارت دیگر، هنگامی که یک طرف قرارداد نمی‌تواند یا نمی‌خواهد دارایی را تحویل دهد، این روش تسویه نقدی به آن‌ها این امکان را می‌دهد که بدون نیاز به تحویل فیزیکی دارایی، به تسویه حساب بپردازند. این شیوه از تسویه در واقع به‌عنوان یک راهکار مدیریتی برای کاهش ریسک‌ها و هزینه‌های مرتبط با تحویل فیزیکی عمل می‌کند و به طرفین این امکان را می‌دهد که موقعیت‌های باز خود را تا تاریخ سررسید نگه دارند و سپس با انجام تسویه نقدی، از ریسک‌های اضافی جلوگیری کنند. استفاده از این روش تسویه نه تنها به طرفین این امکان را می‌دهد که از نوسانات قیمت و هزینه‌های مربوط به تحویل فیزیکی فرار کنند، بلکه همچنین به آن‌ها کمک می‌کند تا در بازارهای مالی به شکل مؤثرتری عمل کنند. به همین دلیل، این روش به‌عنوان یکی از رایج‌ترین و مؤثرترین شیوه‌های تسویه در بازارهای آتی و مشتقه شناخته می‌شود. (معصومی نیا، ۱۳۹۴، ص ۱۲۸)

۴-۳ انتخاب موقعیت معکوس

در این روش که به عنوان متداول ترین شیوه برای تسویه قرارداد آتی شناخته می شود، هر یک از طرفین قرارداد در صورت تمایل به خروج از قرارداد، اقدام به اتخاذ موقعیت معکوس در یک قرارداد آتی جدید می کنند. به عبارت دیگر، طرفی که در حال حاضر دارای موقعیت خرید است، با ورود به یک موقعیت فروش در یک قرارداد آتی دیگر، به راحتی از بازار خارج می شود.

برای مثال، فرض کنید فردی در حال حاضر یک موقعیت خرید در قرارداد آتی سکه با تاریخ تحویل تیرماه دارد. اگر این فرد تصمیم بگیرد که از این قرارداد خارج شود، می تواند با انتخاب یک موقعیت فروش در قرارداد آتی سکه با تاریخ تحویل مشابه یا متفاوت، به طور همزمان موقعیت خود را معکوس کند. بدین ترتیب، او به جای ادامه دادن به قرارداد اولیه که در آن به عنوان خریدار شناخته می شود، به فروشنده قرارداد جدید تبدیل خواهد شد.

این روش به ویژه در بازارهای آتی بسیار رایج است زیرا امکان مدیریت ریسک را برای معامله گران فراهم می آورد. با اتخاذ موقعیت معکوس، فرد می تواند از نوسانات بازار و تغییرات قیمت جلوگیری کرده و در عوض به یک وضعیت مالی جدید منتقل شود. به عنوان مثال، در صورتی که قیمت سکه در بازار افزایش یابد و فردی که در موقعیت خرید قرار دارد، با احتیاط اقدام به فروش کند، می تواند از سود حاصل از این تغییر قیمت بهره مند شود. در واقع، این اقدام به طرفین این امکان را می دهد که بدون نیاز به تحویل فیزیکی دارایی، از قرارداد آتی خود خارج شوند و همچنین از ریسک های ناشی از نوسانات قیمت در آینده جلوگیری کنند. در نتیجه، این شیوه تسویه نه تنها فرآیند خروج از قرارداد را تسهیل می کند، بلکه به معامله گران این امکان را می دهد که در بازار آتی به صورت فعال و موثر عمل کنند و از فرصت های موجود بهره برداری کنند. (فرهادی و همکاران، ۱۳۹۱، ص ۵۷۱)

نتیجه

تحقیق حاضر به بررسی تحلیل حقوقی قراردادهای آتی پرداخته و نشان داده است که این ابزار مالی، با وجود مزایای قابل توجهی که در مدیریت ریسک و تأمین مالی ارائه می دهند، چالش هایی نیز در عرصه های حقوقی و مالی دارند. قراردادهای آتی به عنوان ابزاری کارآمد برای حفاظت از سرمایه گذاران در برابر نوسانات بازار شناخته می شوند، اما نیاز به درک عمیق تری از جنبه های حقوقی و اجرایی این قراردادها وجود دارد.

استانداردسازی قراردادهای آتی و استفاده از واسطه های مالی، به طور قابل توجهی نقدشوندگی و قابلیت معامله این قراردادها را افزایش داده است. استانداردسازی به این معنی است که مشخصات قراردادها مانند اندازه قرارداد، تاریخ تسویه و ویژگی های دارایی پایه به طور یکسان تعریف می شود که به ساده تر شدن فرآیند معاملاتی و کاهش هزینه ها کمک می کند. همچنین وجود واسطه های مالی همچون کارگزاری ها و بورس های کالایی، امکان دسترسی آسان تر به بازار را برای معامله گران فراهم کرده و به تقویت اعتماد در این بازارها منجر شده است.

علاوه بر این، انواع تسویه های موجود در قراردادهای آتی به معامله گران این امکان را می دهد تا با توجه به نیازها و شرایط خود، روش مناسبی را انتخاب کنند. تسویه فیزیکی و تسویه نقدی از جمله روش هایی هستند که معامله گران می توانند از میان آن ها انتخاب کنند که این انعطاف پذیری می تواند به بهینه سازی استراتژی های معاملاتی و مدیریت ریسک کمک کند.

با این حال، ریسک هایی نظیر نکول و نوسانات قیمتی همچنان به عنوان موانع مهم در استفاده از قراردادهای آتی باقی مانده اند. نکول به معنی عدم انجام تعهدات قراردادی از سوی یکی از طرفین است که می تواند به ضرر طرف دیگر منجر شود و اعتماد به بازار را تحت تأثیر قرار دهد. همچنین، نوسانات قیمتی که ناشی از عوامل مختلف اقتصادی، سیاسی و اجتماعی هستند، می توانند بر قیمت های قراردادهای آتی تأثیر بگذارند و ریسک های قابل توجهی را برای سرمایه گذاران به همراه داشته باشند.

فهرست منابع

الف) کتب

- ۱- السویلیم، سامی ابراهیم (۱۳۸۶). پوشش ریسک در مالی اسلامی. مترجم، محمدمهدی عسکری و همکاران. تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق.
- ۲- درخشان، مسعود. (1383). مشتقات و مدیریت ریسک در بازارهای نفت. تهران: موسسه مطالعات بین المللی انرژی.
- ۳- راعی، رضا؛ سعیدی، علی (۱۳۸۳). مبانی مهندسی مالی و مدیریت ریسک. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه ها.
- ۴- صدیقی، محمد نجات الله (۱۳۷۱). بیمه در اقتصاد اسلامی. ترجمه مرکز مطالعات و تحقیقات اسلامی. قم: نشر مرکز مطالعات و تحقیقات اسلامی.
- ۵- فرهادی، شریعت پناهی. (۱۳۹۱). مدیریت سرمایه گذاری. تهران: انتشارات بورس.

ب) پایان نامه ها و مقالات

- ۱- چیت سزایان، مرتضی. (1395). قراردادهای (موجل) آتی در بورس اوراق بها دار. مبانی فقهی حقوق اسلامی شماره ۱۷.
- ۲- دهقان، مجید. (۱۳۹۷). بررسی قراردادهای آتی در فقه امامیه و مبانی حقوقی ایران. اصفهان: دانشگاه شهید اشرفی اصفهانی، دانشکده علوم انسانی، گروه حقوق.
- ۳- معصومی نیا، غلامعلی؛ فدایی واحد، میثم؛ صائمین، حمید رضا (۱۳۹۴). بررسی فقهی قرارداد آتی، احکام و آثار آن بر مبنای فقه امامیه. فصلنامه اقتصاد اسلامی شماره ۵۸.

Legal review of future contracts

First Author: Farzaneh Soltani

Affiliation: Masters degree in Private Law Islamic Azad University Central Tehran Branch

Abstract

This article deals with the legal review of futures contracts, features and challenges related to these financial instruments. As a type of derivative financial instrument, futures contracts allow investors to avoid price fluctuations and market risks by agreeing on the price of an asset in the future. These contracts are especially used in financial markets as a tool for risk management, financing and creating investment opportunities. This article examines various aspects of futures contracts and examines the types of settlement of these contracts, including physical settlement and cash settlement. Also, the key features of these contracts, such as standardization of conditions, high liquidity and the use of financial intermediaries, have been considered and how these features affect the reduction of risks related to default and liquidity in future markets has been investigated. In addition, the article deals with the legal challenges in the field of futures contracts and shows that despite the many advantages of these contracts, there are still problems such as risks related to price fluctuations, legal uncertainties and risk of default that require more careful attention and analysis.

Keywords: Future contracts, risk management, obligations, financial market.